

Jeřábek, Richard

Vorařství v povodí Váhu (Váh, Orava, Kysuca) a Hronu (Hron)

In: Jeřábek, Richard. *Karpatské vorařství v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961, pp. 77-98

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119183>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

II.

VORAŘSTVÍ V POVODÍ VÁHU (VÁH, ORAVA, KYSUCA) A HRONU (HRON)

O mnoho větší význam než na Moravě mělo vorařství na slovenských řekách, kde byly pro jeho vznik a rozvoj lepší podmínky: více jehličnatých lesů, delší splavné úseky řek s vyrovnanějšími stavy vody, méně vodních staveb bránících plavbě apod. Též sociální chudoba obyvatel Kysuc, Oravy, Liptova a Horehroní přispívala k rozvoji vorařství, a to jak ve službách panských, tak i ve vlastní režii.

Hlavními dvěma osami slovenského vorařství, zvaného zde „pltnictví“, byly řeky Váh a Hron. Z obou těchto řek, jedné západoslovenské a jedné středoslovenské, pokračovala ovšem plavba, na Slovensku zvaná „pltnica“, dále po Dunaji do nezalesněných a na dřevo chudobných oblastí dnešního středního Maďarska, Srbska a částečně až do severozápadního Bulharska.

V povodí největší západoslovenské řeky Váhu se pltnictví uplatnilo jistě velmi záhy, protože údolí horního toku této řeky bylo velkým komplexem lesů, v oblasti Liptova hustě osídlených již ve 13. a 14. století.²³⁴⁾ První známé zprávy o něm však pocházejí teprve z konce 16. století, kdy se už ovšem provozovalo ve velkém rozsahu.²³⁵⁾ Již v době tzv. „dlouhé vojny“ proti Turkům v letech 1594—1604 sloužily pltní běžně k dopravě různého zboží po Váhu.²³⁶⁾ Cenné jsou údaje o počtech pltní, jež museli ročně dodávat poddaní z okolních vesnic Oravskému zámku po roce 1615.²³⁷⁾ V tomto roce např. dodaly vesnice 386 pltní, z toho 211 naložených senem, slámou, obilím, solí, prkny, výrobky ze dřeva a různými po-

²³⁴⁾ A. Húščava, Kolonizácia Liptova do konca XIV. storočia, Sborník Filozofickej fakulty UK v Bratislave VII, 1930, str. 323 n.

²³⁵⁾ V této práci přirozeně pomíjíme neprůkazné zprávy o Kvádech, kteří prý na březích slovenských řek, mj. i Váhu, sbíjeli pltní a plavili je s nákladem kovů, kožešin a výrobků ze dřeva po Dunaji do panonských měst a na Balkán, popř. i do italských přístavů, a o Římanech, kteří prý neměli na Slovensku jiných zájmů než exploatovat lesy a ve velkém po řekách vyvážet suroviny. Sám autor těchto hypotéz připouští, že dokladů pro ně není. A. Kavuljak, Dejiny lesníctva a drevárstva na Slovensku, Bratislava 1942, str. 26.

²³⁶⁾ Např. k dopravě piva pro vojáky Thurzovy, viz A. Kavuljak, Hrad Orava, Martin 1927, str. 130; v roce 1650 žádal Gábor Illésházy od liptovského sboru pltní na odvoz obilí z Likavy do svého sídla v Trenčíně. Viz P. Socháň, Pltníctvo na Váhu, Prúdy XIII, 1929, str. 507.

²³⁷⁾ Poddaní majitele Oravského hradu na počátku 17. století tak plenili lesy drobných zemanů a vyváželi dřevo, že to bylo předmětem mnoha stížností J. Thurzovi. A. Kavuljak, Hrad Orava, str. 129.

travinami do Žiliny, Bytče, Hričova aj. měst a vojenských táborů. Z toho 56 pltí bylo použito na opravu zámku, 56 na stavby v pivovarech, 36 na mlýny a pekárny.²³⁸⁾ Roku 1621 bylo na březích Váhu v lietavském panství 75 pltí, z nichž část, naložená „z owsem, senem, z kuchinsku spiežu a z solu“, byla připravena z Oravy. Z nich odplavili 29 do Bytče, tehdejšího sídla Thurzovců, 4 na opravu bánovského mlýna, 9 s pivem, ovsem, potravinami do tábora (?), s oravskou solí, zrním, prázdnými sudy do obchodních měst v Pováží, 1 s vínem do Pastuchova u Hlohovce, 1 na stavbu kuchyně v Žilině, 3 pltí na stavební účely Hornohričovcům, 12 pltí na vybudování dvou síní, pekárny, dílny na bílení plátna (blaychu) pod zámek v Lietavě atd., 1 plť stála v roce 1621 1 fl.²³⁹⁾ Obdobné povinnosti museli plnit i poddaní Budatínského zámku v 17. století.²⁴⁰⁾

Bylo-li snad pltnictví na Oravě a Váhu dříve svobodné, pak v 17. století již vrchnost někdejší práva poddaných na ně omezovala. Např. roku 1665 nařídil majitel hradu Strečna František Wesselényi svému úředníkovi dozírat nad tím, aby se lesy neničily zbytečným rubáním, a předepsal poplatky za plti, kulatinu na prkna, kláty, za dřevo na pálení, šindely, trámy atd., které si dosud poddaní zhotovovali podle urbáře pro vlastní potřebu.²⁴¹⁾ Již v roce 1620 vydali Thurzovci na Oravě svému úředníkovi instrukci, podle níž měl mj. dávat pozor, aby se co nejvíce dlouhého dřeva a trámů vyvezlo z lesa a skladu na břehy Oravy, odplavilo a zpeněžilo a dřevem aby neobchodovali sedláci. Podle instrukce Imricha Thurzo z roku 1621 „straniva vypúšťania pltí tak so solou naložených, ako aj prázdnych z panstva oravského“ mělo se kontrolovat vypouštění pltí a jejich nákladu kvůli vybírání poplatků, mýta ze dřeva a soli.²⁴²⁾ Placení mýta bylo kontrolováno, protože zemani dávali svým poddaným tzv. „pasy slobody“, aby byli osvobozeni od placení mýt na jiných panstvích. Proti tomu byl nucen vystoupit v roce 1639 liptovský stoliční dvůr, který stanovil, že pasy, způsobující újmu panského mýta budou trestány.²⁴³⁾ Kromě mýta byli pltníci nuceni platit i daň, jak vyplývá z usnesení stoličního sboru liptovského ve Sv. Mikuláši ze dne 14. března 1712, podle něhož měli pltníci na Gombáši (dnes Hubová) platit

²³⁸⁾ A. Kavuljak, Dejiny lesníctva, str. 91.

²³⁹⁾ A. Kavuljak, Lietava (Podnik feudálneho hospodárskeho systému), Martin (1948), str. 141.

²⁴⁰⁾ Dywina Nowa a Brezowa (Divina a Brezová, okr. Žilina): Sedlyaci y danniczj magi dat podle urbaru plt gedenaždy gendu. Kterych Pilty vczyni N. 11½. Possessio Lieskovecz: Sedlak jeden každý dawa plt brvenu. Possessio Radollya (Radola, okr. Kys. Nové Město): Sedliaci dawagi Plti N. 4 neb f. 8. Rudyna Wissnya (Rudyna, okr. Kys. Nové Mesto): Gedenkaždy Sedlak dawa Plt gednu aneb f. 2. Possessio Brodno (týž okres) Sedlak každý dawa, do Roka Plt Brwenu, aneb f. 2. Possessio Wranie (Vranie, týž okres): Plt gedenaždy Sedlak N. 1 aneb f. 2. Kromě toho byli povinni dávat klády pro pilu a šindel. Possessio Powyna (Povina, týž okres): Brwene Pilty dawagy N. 4 aneb f. 8. Possessio Dubie — Krczma Budyatinska: Zeleza na Wahu od každey Plti, kdy železo wezu, ma Poyedneg sstandze wziat, a ma sprisahani bity, abi sprawedliwe odawal dozamku. E. Klementis, Príspevky k dejinám poddanstva na Slovensku, Sborník Matice slovenskej VI, 1928, str. 40–48, a ibidem VII, 1929, str. 165 a 168.

²⁴¹⁾ A. Kavuljak, Dejiny lesníctva, str. 112.

²⁴²⁾ Ibidem, str. 118 a 126.

²⁴³⁾ P. Sochán, o. c., str. 507.

5 grošů daně.²⁴⁴) Bylo to patrně tzv. „brežné“ či „brehové“, jež za používání obecních pozemků jako plavisek vyměřovaly obce, například Ružomberok od roku 1721.²⁴⁵)

Stále stoupajícímu počtu mýt musely čelit téměř současně vycházející krajinské zákony (čl. 42 z roku 1625 a čl. 65 z roku 1638), které (zejména druhý z nich) ukládaly úředníkům Hlohovského hradu a Šintavy, aby pltníkům z Liptova, Turce a Trenčína nepřekáželi v dopravě pltí po Váhu a ve volném prodeji dřevěných výrobků, naopak, aby jim povolovali volný prodej pltí a jejich nákladu. Kdo by se proti tomu provinil, měl být potrestán. Zejména prý bral tento krajinský zákon v ochranu pltníky královolehotské, kteří dopravovali dřevo až na Dunaj.²⁴⁶)

V druhé polovině 17. století byl asi úbytek dřeva velmi značný, protože jeho těžba postupovala stále více na západ a na sever až k hranicím moravských a těšínských panství. Dělo se tak podle J. Macůrka v souvislosti se snahou získat dostatek půdy pro pastvu dobytka a pro kopaničářské zemědělství. Vytěžené dřevo, způsobilé k plavbě, splavovalo se po hořských potocích a pak po Váhu dále na jih, dokonce až na území, obsazené tehdy Turky, jak vyplývá ze stížnosti těšínských Valachů slezské komoře v roce 1668.²⁴⁷) O prodeji dřeva Turkům u Nových Zámků mluví i další doklad z roku 1677, podle něhož se dřevo sváželo až z Jablunkovska.²⁴⁸) Pltí se sbíjely na březích Čadcy, Kysuce a Rakuvky, nakládaly se různým dřevěným zbožím, šindely, prkny, bukovým a lipovým dřevem a při rozvodnění toků se splavovaly po Kysuci do Váhu a po něm do Komárna, v jehož okolí se rozprodávaly.²⁴⁹)

Jak vyplývá z výsledků revize skutečného stavu lesů, nařízené prefektem Oravského hradu Ondřejem Pongáczem instrukcí z roku 1715, nebylo v té době

²⁴⁴) Ibidem, str. 505.

²⁴⁵) I. Houdek, 600 rokov z minulosti bývalého výsadného mesta Ružomberka, Ružomberok 1934, str. 26.

²⁴⁶) A. Kavuljak, Dejiny lesníctva, str. 126. Srov. též P. Socháň, o. c., str. 505.

²⁴⁷) Tuto zajímavou zprávu otiskuje J. Macůrek, Valaši v západních Karpatech, str. 456: „... Gleiche bewandtnuss hat es mit den benachbarten Slowacken, welche sich schon allzuviel in das furstenthumb eingegränzet, die besten wiesen und felder abgezogen, die wälder ausgerodet, von dem gefallen holze heuser, ja ganze dörfer erbawet, dass überige auf der Czatzta, Waag und Thonaw (Dunaj) zum verkauff auch wohl bis in die Turkey geflosset...“.

²⁴⁸) Ibidem, str. 403. — Pozoruhodná je i zpráva z 28. 12. 1637, v níž Jurek Kluzů, vojvoda valašský, oznamuje Janu Lipovskému z Lipova, hejtmanu na zámku Těšíně, že „Slováci a poddaní pánův Sunekův z tej strany řeky Kysutce a Čatce, jak se jim byly chalupy pobořily, zase jich pospravili, v nich meškají, i mlýn na Čatci zase spravený jest i v něm se mele. K tomu mnoho dříví v těchto horách s tej strany řeky Kysutce a Čatce všelijakého narubali a na tom sněhu všecko to budž z hor k vodě vyvážeti a potom pelž z toho dělati a nadůl po vodě spůšteti. ... Prosím za oznámení, má-li se jim to dříví brániti voziti...“ (SA Opava, král. úřad 22/4a, foto 34846-8 v archivu katedry historie University J. E. Purkyně.)

²⁴⁹) Ibidem, str. 464: „... Wie nich weniger auf den frisch abgehauenen tannenstämmen schindeln und bretter formiren auf den ufern des wassers Czaczta und Kiszuczta, wie auch Rakuwka aussetzen, hernach die flösse zusammenschlagen, darauf besagte schindeln und bretter, nebst andern buchen und lindenholz aufladen und bei ergiessung des gewässers hinabwärtz auf dem Waagstrome, darin der bach oder fluss Kissutza bei dem schloss Budietin fällt, gegen Comarno und nächst gelegenen örtern abflössen und versilbern pflegen...“ (1680).

ani na Oravě vorového dříví nadbytek. Ve většině obcí se nacházelo dřeva „niecuzo na plti suczeho, než w malom poczte“, „malo do plta“, „malo na pltie sucziho drewa“ (Zázrivá, Čertov Potok, Veličná, podobně v Jasenové, Valaské Dubové, Kraľovanech aj.).²⁵⁰) Podle těchto zpráv bylo v oravských obcích vůbec málo dřeva pro panskou potřebu. Z dalšího popisu lesů z roku 1753 vyplývá, že na Oravě bylo z celkové plochy lesů 60 % mladých stromů a tyčoviny, 34 % středních a jen 6 % porubných, tj. starých porostů.²⁵¹) Úbytek dřeva a větší poptávka po něm se projevil i v cenách plťového dříví. Např. na přelomu 16. a 17. století byla cena jedné plti asi 50 denárů a zvyšovala se až do 1 fl. v roce 1621 na lietavském panství (v tomtéž roce stála 1 deska 14 den., 1 kopa šindelů 11 den., 1 koryto 20 den., 1 formanská mzda činila denně 33 den. atd.). Již v roce 1678 stály však čtyři plti 20.90 fl., jiné dvě plti 12 fl. (1 pár volů 22 fl., 1 slabší kuň 9 fl. apod.),²⁵²) tedy pěti- až šestinásobek.

Množství vorového dřeva, jež byli poddaní nuceni vrchnosti každoročně dodávat, stále stoupalo. Např. podle dispozic správy oravského hradního panstva z roku 1718 byla povinna jedna obec dodat ročně 60 plť. Majitelé lesů v Liptově, zejména liptovská stolice, používali poddanými dodávaného dřeva buď pro vlastní potřebu nebo jím příležitostně obdarovávali župany, královské komisaře apod.²⁵³) Přesto se však ještě velké množství dřeva plavilo z Oravy dál po Váhu do Seredu a okolí, kam dával dřevo splavovat kolem roku 1742 trnavský obchodník Ehrenfels, který je skupoval na Oravě a v Liptově. Dlouhé kmenové dříví dával vázat do plť a krátké dříví a řezivo na ně nakládat. Ročně prý odebíral 10.000 m³ dřeva, což představuje asi 400 plť.²⁵⁴)

Poptávka po dřevě v nížinných krajích Slovenska a hlavně v Uhrách stále stoupala. Pltnictví jako jediný prostředek dopravy dřeva ve velkém se od počátku 19. století úžasně rozvíjelo a stávalo se stálým zaměstnáním čím dál tím většího počtu oravského a liptovského obyvatelstva. Zdejší pltníci si získávali věhlas i jinde a byli zváni na práci i do vzdálených oblastí. Byli to právě oni, kdož provozovali riskantní plavbu po Popradu a Dunajci již v 18. a na počátku 19. století.²⁵⁵)

O rozvoji pltnictví v polovině 19. století svědčí mj. i to, že v Komárně, kam se ponejvíce dopravovalo vorové dříví po Váhu, bylo v roce 1842 celkem 80 obchodníků plťemi, sdružených ve 32 obchodních společnostech. I když už byla

²⁵⁰) A. Kavuljak, Dejiny lesníctva, str. 137–139.

²⁵¹) Ibidem, str. 139.

²⁵²) Ibidem, str. 141–142.

²⁵³) Např. v roce 1702 daroval liptovský místožupan Ján Rády plti a lati hraběnce Balassové, manželce hraběte Illésházyho, župana liptovského a trenčanského. V roce 1710 darovala liptovská stolice svému županovi na obnovení jeho vyhořelého domu v Trenčíně 20 plť stavebního dřeva, 1000 latí a 100.000 šindelů atd. Viz. P. Sochán, o. c., str. 507.

²⁵⁴) A. Kavuljak, Dejiny lesníctva, str. 142 a 185.

²⁵⁵) Podrobněji o tom viz v III. kapitole.

vybudována povážská železnice, plavily se ještě plti ve velkém množství do Komárna, např. kolem roku 1895 to bylo ročně 18.000—20.000 pltí.²⁵⁶⁾

V druhé polovině 19. století bylo pltnictví prohlášeno za svobodné. Lesní zákon č. 31 z roku 1879 stanovil, že plavba je povolena každému, jen tam, kde je pro to nutno zřídit vodní díla, stavby, s povolením vrchnosti.²⁵⁷⁾ Svoboda plavby se ovšem vztahovala jen na majetné podnikatele, jejichž prostředky mohly postačovat ke krytí případných škod, plavením způsobených,

Je zcela přirozné, že pltnictví využívali jako dopravního prostředku ti, kdož cestovali z Liptova či odjinud v horním Pováží na západní Slovensko. Je však pozoruhodné, v jaké míře použila mnohokrát i vrchnost plti k dopravě velkého počtu osob. Např. v roce 1656 žádal uherský palatín František Wesselényi na cestu z Ružomberka do Prešpurku 15 pltí a když jel v zimě²⁵⁸⁾ na sjezd svolaný na 26. ledna 1664 do Trenčína, použil pro sebe a doprovod 600 vojáků rovněž 16 pltí.²⁵⁹⁾ Odjinud neznáme podobné případy hromadné přepravy osob na vorech v takovém počtu a na takovou vzdálenost.

Na počátku 19. století se „pltnice“ na Váhu účastnilo několik intelektuálů, kteří zážitky z plavby zachytili ve svých cestopisných poznámkách. Vedle Bredecského²⁶⁰⁾ to byl ekonom Gregor von Berzeviczy, který cestoval na plti pravděpodobně z Liptovského Hrádku a popsal stručně plavbu až do Seredu.²⁶¹⁾ Po tomto Berzeviczyově popisu cesty po Váhu z roku 1812 popsal své putování na plti Povážím svob. pán Aloys von Mednyánsky ve svém ilustrovaném díle „Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungern“ z roku 1826.²⁶²⁾ Autory 12 litografických vyobrazení povážské krajiny s pltěmi na řece u Podhradí, Ružomberka, Krpelan, ve strečňanské těsnině pod pověstnou nebezpečnou skálou zvanou Margita, pod Starým hradem, Strečnem, u Ilavy, Lúky, Piešťan a Seredu, byli malíř W. F. Schlotterbeck a litograf J. Fischer.

Větší počet zpráv o pltnících na Váhu pochází z doby kolem poloviny 19. století, vesměs z pera slovenských buditelů, kteří se plaveb po Váhu rádi účastňovali a nejednou je opěvovali prózou i veršem. Zvláště proslulá je plavba několika slovenských politických i kulturních činitelů a předáků na sjezd „Tatrína“ v Čach-

²⁵⁶⁾ A. Kavuljak, *Dejiny lesnictva*, str. 185.

²⁵⁷⁾ Upřesňoval to zákon č. 23 z roku 1885, bližší výklad v nařízení uherského ministerstva orby čís. 14.484 z roku 1887 a nařízení čís. 14.620 z roku 1888 o evidenci plavby pltí v knize vodních práv. A. Kavuljak, *Dejiny lesnictva*, str. 172.

²⁵⁸⁾ P. Socháň, o. c., str. 502, uvádí i z let 1661—1662, že pltníci konali po celou zimu plavby, protože Váh nezamrzl.

²⁵⁹⁾ Ještě v roce 1706 vyzval liptovský stoliční sbor zemany a sedláky, aby povstali za Františka Rákocyho II. a na cestu do Trenčína použili plti. Srov. P. Socháň, o. c., str. 508.

²⁶⁰⁾ S. Bredetzky, *Reisebemerkungen über Ungern und Galizien*, Wien 1809, sv. I, str. 211 až 213.

²⁶¹⁾ G. von Berzeviczy, *Die Wasserfahrt auf der Waag*, *Vaterländische Blätter* VI, 1813, str. 1—3.

²⁶²⁾ A. von Mednyánsky, *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungern*, Pest 1826. (Žil v letech 1784—1844.)

ticích 10. srpna 1847, popsaná ve vlastním životopise Jána Francisciho (Rimavského).²⁶³) Později se objevují pltnické motivy i v poezii Jána Botto, Svetozára Hurbana Vajanského, Jána Hollého aj.²⁶⁴) Slovenští pltníci inspirovali vedle Martina Benky aj. slovenských malířů i české umělce, např. Jaroslava Věšina, od něhož pochází kresba oravského pltníka z roku 1884, v době mezi oběma světovými válkami maloval pltníky v Pováží mj. Ferdiš Duša, atd. I v nejednom filmu se stali pltníci ilustrací starého, zašlého světa.²⁶⁵)

V Pováží se pltnictvím živil poměrně velký a stálý počet obyvatel. Pocházeli z liptovských obcí Važec,²⁶⁶) Východná, Hybe, Kráľova Lehota, Porúbka, Iľanovo, Ploštín, Liptovský Mikuláš, Vrbica, Lúčky, Lisková, Likavka, Černová, Gombáš (nyní Hubová), Švošov, Stankovany, z oravských při Váhu Kraľovany, z turiec-kých obcí Krpelany, Ratkovo, Nolčovo, Turčianské Kľačany a Lipovec, z trenčanských obcí Nezbedská Lúčka, Strečno, Mojš, Mojšova Lúčka, Považský Chlmec, Hliník, Horní Hlboké, Malá Bytča, Hrabové, Podvažie, Považská Teplá a Beluša.

Na Oravě se zabývali pltnictvím v obcích Slanica (zanikla), Ústie n. O., Nižná, Liesek, Lehota (?), Velká Ves (?), Velký a Malý Bysterec, Zábřez, Žaškov, Párnica a Kraľovany.

Méně pltníků se rekrutovalo příležitostně z rolnického a dřevařského obyvatelstva Kysuc, hlavně z obcí v okolí Turzovky a Čadcy, Staré a Nové Bystrice, Krásna nad Kysucou a Dunajova.²⁶⁷)

Z přítoků Váhu — Oravy, Turce a Kysuce — se připravovaly většinou jen lehce sbité poloplťi, jež se na Váhu na stálých plaviskách rozvazovaly a pak teprve se z nich stavěly velké plťi pro dálkovou dopravu do Dunaje. Plavcům, kteří sestavovali a do Váhu připravovali tyto „polplťky“, se říkalo „plťkáři“ na rozdíl od „pltníků“, kteří svazovali a do Dunaje odplavovali „svázky“, tj. celé plťi.²⁶⁸)

Vázání poloplťi bylo obecné zejména na Kysucách, protože řeka byla splavná jen neperiodicky, vždy na krátkou dobu. Po deštích stoupla v Kysuci voda velmi rychle a stejně rychle opadla. Proto zde museli mít pltníci vždy dlouho předem připraveny plťi na březích a když byla voda dostatečně způsobilá k plavbě, strhli je do proudu a snažili se co nejrychleji s nimi dostat do Váhu.

Kysuca byla pro vory splavná od Turzovky, její levý přítok Bystrica od obcí

²⁶³) Úryvek cituje P. Sochán, o. c., str. 510.

²⁶⁴) Několik ukázek cituje J. Bohúň, Pltnická odprava, Tovaryšstvo III, 1900, str. 275—277.

²⁶⁵) Např. v Plickově filmu „Zem spieva“ je několik záběrů pltníků na Hronu (?), oravské pltníky zachycuje krátký film studia v Bratislavě „Orava“ z roku 1953 a krátký film „Na horním toku“.

²⁶⁶) Srov. J. M. Korabinsky, Geographisch-Historisches und Produkten Lexikon von Ungarn, Pressburg 1786, str. 813: Die Einwohner treiben allhier einen starken Handel mit Holz und Lattenwerk.

²⁶⁷) Srov. P. Sochán, o. c., str. 289, a A. Polonec, O pltníctve na Slovensku, Sborník Slovenského národného múzea XXXVI—XXXVII, 1942—1943, str. 196—197.

²⁶⁸) J. Bohúň, o. c., str. 274.

Stará a Nová Bystrica, ovšem jen občas. Řezivo a šindel se nakládaly v Čadci, u pilařského závodu v Krásně n. K. a v Dunajově.

Plavba po Kysuci byla velmi nebezpečná, protože její nepravidelné a kamením zanášené koryto neustále měnilo proudnici, takže pltníci se museli téměř při každé další plavbě podrobovat novým, změněným podmínkám. S nebezpečím bylo rovněž spojeno vplouvání do Váhu mezi Budatínem a Žilinou, protože hladina Kysuce se při deštích zvedala vlnou o výšce až 1,3 m, která v ústí do Váhu tvořila stupeň. Při jeho sjíždění se nejedna plť převrhla a nejeden pltník přišel o život.²⁶⁹⁾

Podle již citovaných zpráv provozovala se plavba pltí na Kysuci již v 17. století od jejího nejsevernějšího ohbí nad Čadcou, kam se příplavovaly plti po Černiance, Čadečece, Rakuvce aj. přítocích od moravské a těšínské hranice. Dodnes ještě žije plavení pltí po Černiance v paměti místních lidí. Staří pamětníci vzpomínají, že se „pylče“ plavily od obce Čierné při Čadci. Nasvědčuje tomu i zjištění Stolaříkovo, že se totiž dřevo plavilo z Čierného v „piltčích“ nebo v primitivnějších „zvarkach“ (?) po Černiance, Kysuci a Váhu až k ústí do Dunaje.²⁷⁰⁾ Oficiálně asi tyto říčky nebyly považovány za splavné pro vory, protože v úředních pomůckách, porůznu v této práci citovaných, není o splavnosti Kysuce a jejích přítoků žádných zmínek a na příslušných mapách rovněž není splavnost vyznačena. Po vykáčení lesů a vypálení pasek se natolik změnil vodní režim této řeky i přítoků, že stav vody se pohyboval v rozmezí dvou extrémů — od velkých vodních přívalů až téměř k bezvodnosti. Ostatně otázka splavnosti Kysuce pro vory přestala být s ubýváním lesního bohatství aktuální.

I když podobné poměry byly i v povodí jiných západokarpatských řek, nikde vývoj nedošel tak daleko jako na Kysuci. Ubývání lesních ploch se projevilo nepříznivě i na vodním režimu Váhu a celého středního a dolního Pováží.

Poněkud jiný charakter mělo pltnictví na řece Oravě, která byla pravidelněji zásobována vodou a měla stálejší vodní stavy. Cesta z pltnických obcí na Horní Oravě (Ústí) i na Dolní Oravě až po Párnicu byla celkem bezpečná. Nejnebezpečnějším úsekem byla skalní těsnina mezi obcemi Párnica a Kralovany před ústím do Váhu. Ve zrádných skaliskách a ve vírech přišel o život nejeden oravský pltník. Stejně nebezpečné bylo ústí Oravy do Váhu v kolmém směru. V tomto místě býval před postavením oravské železnice sloup na paměť mnoha neštěstí.²⁷¹⁾

Plti příplouvající z Oravy se poněkud odlišovaly od pltí liptovských, jak o tom bude řeč ještě na jiném místě. Zpravidla dopravovali oravští pltníci po řece Oravě jen poloplti, které u Kralovan rozdělávali a znovu důkladněji vázali na další plavbu po Váhu do „svázků“. Nebylo prý vzácností vidět u vesla na zádi plti

²⁶⁹⁾ Srov. P. Sochán, o. c., str. 290.

²⁷⁰⁾ I. Stolařík, Hřčava, Ostrava 1958, str. 35.

²⁷¹⁾ P. Sochán, o. c., str. 290—291.

i ženu, která svému muži pomáhala dopravit plť až na Váh.²⁷²⁾ Tam se ze dvou polopltí sestavila jedna plť celá, kterou řídil jeden muž vpředu a druhý vzadu; ženy se odsud vracely domů.

Voroplavba na Turci byla málo významná a zcela zanikla po zřízení „spústu“ u celulózky v Martině. Naposled se plavily po Turci plti od priekopského mostu v roce 1924.²⁷³⁾

Podobný ráz jako Orava měl i horní tok Váhu. Pro plti byl splavný rovněž jen neperiodicky. Obě jeho větve -- Bílý a Černý Váh -- až po soutok u Kráľovské Lehoty nebyly splavné vůbec. Jen s pomocí vodních nádrží se po Černém Váhu z Liptovské Tepličky po Liptovský Hrádok plavily prázdné poloplti.²⁷⁴⁾ V Hrádku se plti nakládaly zbožím a plavily se dále do Ružomberka. Tam se dvě poloplti svazovaly dohromady a pokračovaly v cestě po Váhu do Dunaje.²⁷⁵⁾

Z okolních hor se dřevo svázelo povozy nebo se po horních tocích řek a přítocích do nich ústících splavovalo ke stálým vazištím. Na Oravě i na Váhu se vazištím říkalo „plaviska“ nebo „plac“. Dříve se plti vázaly na břehu řeky na 2–3 líhách, zvaných „poválky“, později se většina pltí vázala ve vodě. Bylo k tomu třeba velkých zkušeností a zručnosti. Pltníci museli vybírat dřevo do pltí podle rozměrů, tj. délky a objemu, podle váhy a tvaru kmene. Bylo třeba dbát na to, aby mezi jednotlivými kmeny nevznikaly velké mezery, aby byla plť na obou stranách stejně těžká apod. Delší dřevo se vybíralo pro přední polopltí, kratší kusy se vázaly do poloplti zadní. Jedna polopltí se obvykle vázala z 10 až 15 kusů kmenového dříví, oloupaného z kůry a zvaného „brvna“, tak, aby plť nebyla širší než 4 m. („Brvno“ je celý kmen, rozřezané části jsou „kláty“.) Na plavisku se dřevo připravilo tak, aby kmeny vybrané pro delší, přední polopltí, byly obráceny slabším koncem dopředu, tj. po proudu řeky, kmeny vybrané pro zadní, kratší polopltí tenčím koncem dozadu, tj. ve směru proti proudu řeky. Na obou koncích se asi 30–35 cm od kraje provrtaly a po jednom se spouštěly do vody, v níž se několika různými způsoby navzájem sbíjely. Na přední straně se napříč upevnila „lata“,²⁷⁶⁾ tj. s jedné, dvou nebo tří stran setnutý trámec. Dřevěnými klíny, zvanými „duše“, a „svorami“, tj. houžvemi, se tato lata, zvaná též „priečnou“,²⁷⁷⁾ přibila a přivázala ke každému kmeni. Tato lata se osadila do „legáru“, žlábků vysekaného napříč všemi kmeny. A. Polonec uvádí ze Slovenska dvojí způsob přibíjení laty: 1° lata se osadí do legáru, větším dřevěným klínem se přitluče provrtaným otvorem ke každému kmeni a po stranách lata se mezery utěsní menšími dřevěnými klínky, 2° lata se volně osadí do legáru

²⁷²⁾ Ibidem, str. 448.

²⁷³⁾ A. Polonec, o. c., str. 183.

²⁷⁴⁾ A. von Mednyánsky, o. c., str. 4–5; II. Houdek, o. c., str. 55, Srov. P. Sochán, o. c., str. 297, zde viz i hydrografickou charakteristiku Váhu na str. 291–294.

²⁷⁵⁾ A. von Mednyánsky, o. c., str. 5.

²⁷⁶⁾ J. Bohúň, o. c., str. 274.

²⁷⁷⁾ P. Sochán, o. c., str. 298.

a upevní se jen dvěma velkými dřevěnými klíny, zvanými „vlk“, ke každému kmeni po stranách laty.²⁷⁸⁾ Do přední laty upevňovali liptovští pltníci tzv. „kužel“, tj. tenčí klátek nebo prkno se silným čepem na svrchní straně, kolem něhož se otáčelo veslo.

Nejprostší typ plti, zvaný „poloplť“, „polplť“, „plťka“, „koza“, „táčka“ (nelicovaná plť, svázaná z kmenů různé délky), byl vpředu pevně svázán tzv. „přednou latou“, ale na zádi byly „zadnou (gánovou) latou“ spojeny jen krajní kmeny. (Podobně při mladším způsobu vázání poloplť byla před pevně spojena provrtanými kmeny provlečenou železnou tyčí, zv. „capina“ a na zádi byly pouze spjaty lanem krajní kmeny plti.) Pro delší cesty se zpevňovala poloplť ještě tím, že před přední latou se přibíjel tzv. „přilatok“, na který se pak upevňovalo veslo. Všechny ostatní typy plť na západoslovenských řekách byly vázány pevněji, a to i poloplť, pokud ovšem byly sestaveny ze stejně dlouhých kmenů (licované) a pokud se počítalo s jejich plavbou dále po Váhu do Dunaje. Tyto poloplť, zvané „jedinky“, se svazovaly na středním toku Váhu v tzv. „svázky“²⁷⁹⁾, „dvojky“, popřípadě v tzv. „mitvanice“, „trojky“, sestavené ze dvou záďmi k sobě obrácených licovaných poloplť, mezi něž byla doprostřed vevázána třetí poloplť obdélníkového tvaru, složená z kmenů obrácených střídavě („mitvavo“) slabším a silnějším koncem vedle sebe. Největším typem plavidel byl tzv. „cúg“, tj. dva vedle sebe spojené „svázky“; tohoto typu se však používalo k plavbě až na Dunaji. U licovaných poloplť se vyskytovaly dva podtypy, lišící se od sebe způsobem upevnění vesel. Jednodušší způsob upevnění vesla spočíval v tom, že se do přední laty nebo přilátku vyvrtal otvor, do něhož se zatloukl tzv. „kužel“, tj. oska, na níž se veslo pohybovalo. Tento typ poloplť byl charakteristický pro pltnictví liptovské. Složitější úpravy se používalo u plť z Oravy a Kysuc, kde se do přední laty a kmenů pod ní upevněných vyvrtaly tři, popřípadě čtyři otvory, do nich se vtoukly tři nebo čtyři kolíky, na něž se ve výši asi 70 cm navléklo břevno, zv. „praslica“, na němž se kolem středního nebo mezi dvěma středními oskami otáčelo veslo.²⁸⁰⁾ Tomuto břevnu a odtud i celému systému se říkalo též „jarmo“, „jarmiko“.²⁸¹⁾ Aby na pltníky u vesel nestříkala zesponu voda, upravovali si vpředu i vzadu plť deskovou podlahu.²⁸²⁾

Již z tohoto stručného nástinu jednotlivých typů plť na západoslovenských řekách jasně vyplývá, že po typologické stránce byly zcela odlišné od plť va-
lašských.

²⁷⁸⁾ A. Polonec, o. c., str. 187–188, obr. A, B.

²⁷⁹⁾ P. Sochán, o. c., str. 298 aj., nesprávně ztotožňuje poloplť a svázky, naproti tomu zase J. Bohúň, o. c., str. 272, zaměňuje svázky za cúgy.

²⁸⁰⁾ Viz např. kresbu J. Věšina, Oravský pltník na Váhu, z roku 1884, Světozor XIX, 1885, str. 744, a Český lid V, 1896, str. 56.

²⁸¹⁾ Názorné modely jednotlivých typů plť ze Slovenska jsou vystaveny ve sbírkách Liptovského múzea v Ružomberku, kde je vybudována hodnotná expozice slovenského pltnictví. — Nejsystematičtější popis těchto typů podává A. Polonec, o. c., str. 187–196.

²⁸²⁾ P. Sochán, o. c., str. 299.

Z prken se na pltích zřizovala tzv. „koliba“,²⁸³) nízký přístřešek ze šikmo upevněných prken, do něhož pltníci ukládali „chôvu“, „merindu“, tj. jídlo na cestu (hlavně mouku a skopové maso, kořalku atd.), nádobí a šatstvo. Koliba byla nízká, aby přední i zadní pltník na sebe při plavbě viděli. Měla stejnou funkci jako hránka na valašských pltích. Pltníci na Slovensku ji ovšem zřizovali jen na delší cesty a nejednou pod ní v noci i přespávali.²⁸⁴)

Poněkud odlišné od valašského bylo i kotvení pltí. Zatímco na valašských pltích byla „kotva“ upevněna na zádi plti na jedné straně, měly slovenské plti ke kotvení dva „svory“ (houžve) a při kotvení se plť manévrovalo tak, aby se zádi obrátila k břehu a mohla být oběma houžvemi k němu upevněna.

Bylo-li třeba zkušeností a zručnosti k stavbě pltí, tím více jich pak bylo zapotřebí k samotné plavbě, při níž pltníci riskovali zdravím i životy. Bylo proto běžné, že se před vyplutím loučili s manželkami a dětmi, protože nikdy nebylo jisté, zda se všichni vrátí zpět.

Na řece Kysuci nemávali čas, aby se před vyplutím loučili s rodinami nějakým ustáleným obřadním způsobem. Spěch, v jakém se odbývaly přípravy k plavbě, nedovoloval obvykle nic víc, než aby se pltníci na břehu pomodlili a se ženou a dětmi rozžehnali. Museli se vydat na cestu dokud trval stav příznivý k plavbě.

Naproti tomu pltníci na Váhu pořádali před vyplutím slavnostní rozloučení, zvané „odprava“. Z liptovské obce Likavky popsal tuto slavnost před rokem 1900 Jozef Bohúň. Podle jeho pozorování byla v den odpravy vzrušena celá obec již od časného rána. Ženy brzo vstaly, chystaly uzlíčky s chlebem, čerstvým pečivem (pirohami a haluškami) a s kropenkami se svěcenou vodou. Děti, dívky a ženy se oblékly do svátečních krojů a všichni se vydali se zavazadly naplněnými jídlem na břeh Váhu, kde muži již od časného rána konali přípravy k plavbě. Zde jim ženy rozbalily přinesené jídlo a každá svému muži prostřela. Jeden z pltníků naléval kořalku „na posmelenie“. Po najedení nabalili stravu do „frumbijových káps“, které uložili na pltích do „kolíb“. Po jídle smekli pltníci klobouky, přežehnali se a potichu se modlili. Když se po modlitbě opět přežehnali, jejich předák zvolal: „Odbíjať!“. Ženy pokropily plti svěcenou vodou, muži vytrhli ze země kotvy a vyskočili na plť, která se vydala na cestu. Ženy a děti se za nimi dívaly dokud poslední plť nezmizela z dohledu.²⁸⁵)

Pltí vyjížděla vždy větší skupina. Bývalo jich 10—20 současně a odpovídal za ně „faktor“, který byl smlouvou zavázán dodat obchodníkovi dřevem určité množství pltí i s nákladem. Pltníky si faktor zjednával obyčejně přes zimu, tak, aby byli brzy na jaře k dispozici. V některých případech s nimi pak jezdil až

²⁸³) J. Bohúň, o. c., str. 275.

²⁸⁴) Zobrazil ji na několika litografiích W. F. Schlotterbeck v díle A. v. Mednyánského, *Malerische Reise*, obr. Podhradí, Ružomberka, Margity ap.

²⁸⁵) J. Bohúň, o. c., str. 274—275. Jeho popis převzal bez citace P. Socháň, o. c., str. 301 n. Pro všechny citované slovenské práce je charakteristické, že se v nich opakují tytéž údaje, přejímané bez udání pramene z pojednání starších.

na místo určení, většinou však zůstával po vybavení transportu doma a připravoval další obchody. V tom případě si pak zjednal za sebe zástupce z řad starých pltníků. Faktora nebo jím pověřeného předáka museli všichni pltníci bezpodmínečně poslouchat a podrobovat se jeho příkazům.

Každou plť obvykle řídili dva muži, vpředu „predník“, vzadu „zadný pltník“; přední musel být o mnoho zkušenější, protože hlavně on „kermenoval“ (řídil) plavidlo po určené trase a odpovídal za ně. Proto byli do této funkce určováni obvykle starší a zkušenější pltníci. Zadní pltník mohl být i docela mladý chlapec. V Likavě brávali již 14--15leté chlapce jako zadní pltníky a když se některý z nich osvědčil, mohl mu přední v bezpečných úsecích předat na chvíli přední veslo, aby ho poznenáhlu zacvičil. V místech, kde nebylo jeho práce u vesla zapotřebí, udržoval zadní pltník oheň, štaral se o přípravu jídla apod.²⁸⁶) Nějaké jídlo si brávali pltníci s sebou do zásoby na celou cestu. Bylo to především skopové maso, nasolené a na slunci vysušené („solenina“), které cestou na plti vařili, dále slaninu, chléb, brambory, „dohán“ (tabák) a pálenku.²⁸⁷) Kvůli nákupu pálenky neváhali pltníci cestou kdekoliv zastavit; měli konečně dobré známosti ve všech hostincích podél Váhu.

Zadní pltník měl možnost se při několika plavbách po Váhu až do Komárna vyučít a když to uznal přední pltník a faktor za vhodné, mohl být „pokřtěn“ na předního pltníka. Tento „krst“ se konal cestou v některé hospodě. Faktor při této slavnostní příležitosti smekl klobouk a promluvil: „Uváždam v známost, že Jano Ondruš, pocivý občan z Likavy, bývalý zadní pltník, postúpil za predníka, čo sa dnešnieho dňa potvrdzuje jeho krstom. Týmto krstným listom všetkým pltníkom na známost sa dáva, aby Janovi Ondrušovi žiaden nikdy nepovedal: Ty si nie ešte predním pltníkom.“²⁸⁸) Po tomto proslovu vydal faktor nově „pokřtěnému“ predníkovi křestní list s datem „krstu“, podpisem faktora, křtěnce, kmotra a svědků.²⁸⁹) Po této slavnosti byl nucen nově ustanovený predník zaplatit všem přítomným jídlo a hlavně pití²⁹⁰) a byl ještě ostatními poučen, jak si má na nebezpečných místech při plavbě počínat, jak veslovat za větru, kolem lodních mlýnů na Váhu apod. Křestní list pověsil faktor na stěnu, aby ustanovení nového predníka vešlo v obecnou známost. Někteří pltníci však zůstali po celý život jen zadními.

Oba pltníci, přední i zadní, plavali na plti společně až do Komárna. Tam se

²⁸⁶) J. Bohúň, o. c., str. 273, uvádí, že zadní pltník mj. „zapekáva fajôčku, t. zv. zapekačku“ a podává ji přednímu. — Obrázek vaření na plti viz K. Kálal, Pltníci, Na krásném Slovensku, Praha 1929, str. 61.

²⁸⁷) A. v. Mednyánsky v J. v. Csaplovicsově Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungern, Wien 1821, sv. II, str. 78.

²⁸⁸) K. Kálal, o. c., str. 64. Srov. též P. Socháň, o. c., str. 448 n.

²⁸⁹) Velmi pěkný exemplář tohoto „krstného“ listu z posledního desetiletí 19. století reprodukoval J. Bohúň, o. c., str. 273.

²⁹⁰) Nově „pokřtěného“ predníka stálo toto pohoštění 4—5 zlatých, tj. výdělek z jedné plavby z Liptova až po Dunaj. J. Bohúň, o. c., str. 273.

„svázky“ posvazovaly do větších jednotek, zvaných „cúg“ (o 4, 6, 8 až 10 pltích), a dále po Dunaji s nimi plavali jen přední pltníci. Zadní pltníci se vraceli z Komárna nejkratší cestou pěšky domů, popřípadě se svezli s někým na povozech, a doma připravovali k plavbě další transport. Po otevření povážské železnice vraceli se pltníci domů vlakem.

Výdělek za splavení pltí činil na jednoho pltníka asi 1 zl. za jeden dlouhý letní den. Dva pltníci dostávali za dopravení plti z Liptova do Komárna 10–12 zl. Tuto cestu urazili za příznivého počasí bez nehody asi za 5 dní. Za dopravu „cúgu“ dále po Dunaji dostávali obvykle do Pešti 7 zl., do Adony 9 zl., do Dunaföldváru 11 zl., do Bajě 16 zl., do Moháče 19 zl., do Bezdanu 20 zl., do Apatina 21 zl., do Gombáše 23 zl., do Vukovaru 24 zl., do Nového Sadu 25 zl., do Karlovce 33 zl., po ústí Tisy 40 zl., do Zemunu 41 zl., do Bělehradu 42 zl., do Rabova 95 zl.²⁹¹⁾ Do této mzdy bývala započítána náhrada za ztrátu času při zpáteční cestě.

Cesta do Rabova trvala za příhodných podmínek 8 týdnů i více. Byli-li jižní vítr, museli pltníci zakotvit plť u břehu a čekat i několik dnů. Při plavbě po Dunaji přemisťovali pltníci zadní vesla na boky cúgu, aby mohli cestou tišinou plť pohánět. Po Dunaji mohli pokračovat v plavbě za dobrého počasí, když nebyly vlny, i za měsíčních nocí.

Nejnebezpečnější úsek plavby po Váhu absolvovali pltníci brzy po „odpravě“. Byla to skalní těsnina pod Vrútkami v místech, kde Váh protéká Malou Fatrou. Jednu zátočinu tvoří skalní útes, hluboko zasahující do koryta Váhu, zvaný „Besná skala“ nebo jen „Besná“. Sotva pltníci obepluli s vypětím všech sil tuto překážku, čekala na ně v další nedaleké zátočině z levé strany vyčnívající pověstná a pltníky obávaná „Margetina skala“ neboli „Margita“.²⁹²⁾ Kromě toho bylo v těchto místech v řečišti Váhu množství nebezpečných peřejí. Při větší vodě se na těchto skalách a peřejích mnoho pltí roztříštilo a mnoho pltníků přišlo o život. Byla-li voda nižší, stávalo se někdy, že se plť zachytila na skalisku uprostřed Váhu, obě její části se roztrhly nebo roztříštily a někdy se vorová tabule vzpříčila nebo zaklínila mezi dvě skaliska. V takovém případě nezbývalo pltníkům než ji pomocí dlouhých sochorů vyprostit a pro další plavbu opravit. Uvázla-li plť na mělčině, museli pltníci obvykle počkat na pomoc jiných a společně se pokusili ji nadzvednout sochorý, nebo museli čekat na vyšší stav vody.

Dalším nebezpečným místem na Váhu byla zátočina řeky při ústí Kysuce u Budatína poblíž Žiliny. V tomto místě museli pltníci „kermenovat“ plť šikmo, aby se udrželi na „vrkoči“ vody, tj. na hřebeni hladiny, po němž byla plavba nejrychlejší, nejpohodlnější a nejbezpečnější. Tento hřeben hladiny vody určovala proudnice řeky.

²⁹¹⁾ J. Bohuň, o. c., str. 277.

²⁹²⁾ Zobrazil ji na počátku 19. století W. F. Schotterbeck v Mednyánského díle Malerische Reise, obr. u str. 38.

Neméně nebezpečné bylo podjíždění pod mosty. Na Váhu sice nebylo mostů mnoho, ale vesměs to byly až do konce 19. století jen primitivní dřevěné stavby, jejichž piloty byly od sebe vzdáleny jen 4–6 m. Na konci 18. století byly mosty na Váhu v těchto obcích: Hybe, Uherská Ves, Sv. Mikuláš, Vlachy, Teplá, Ružomberok,²⁹³ Sučany, Žilina, Trenčín, Hlohovec a Sered.²⁹⁴ Většinou to byly „jarmové“ dřevěné mosty (Jochbrücken). Později, po roce 1844, přibýly dřevěné, železné a kamenné mosty v Liptovském Hrádku, ve Vrbici, Vlaškách, Lubochni, Kraľovanech, Velké Bytči a Novém Městě n. V.²⁹⁵ Na jiných důležitých místech obstarávaly přepravu osob, zboží, dobytka a povozů jen převozy, které bývaly a podnes mnohde jsou opatřeny silným lanem, po němž klouzala kladka s pramicí nebo člunem od jednoho břehu k druhému. I tato lana byla velkým nebezpečím pro pltníky, protože při vyšším stavu vody byla tato lana velmi nízko nad hladinou řeky a občas se stalo, že lano pltníka strhlo do vody.²⁹⁶)

Velmi opatrně museli pltníci řídit plavidlo, když proploovali kolem lodních mlýnů na Váhu, jichž bylo nejvíce kolem Hlohovce.²⁹⁷) Jednak hrozilo nebezpečí, že pltník zavadí o řetězy, jimiž byly tyto mlýny upoutány ke břehům, jednak též, že při neopatrné plavbě narazí na člun, na němž část mlýna plavala. V tomto případě pak se snažil majitel mlýna dohnat pltníka k odpovědnosti a vymáhal na něm náhradu způsobené škody, jež byla mnohdy značná. Majitel poškozeného mlýna dohnal plť na člunu, vytrhl pltníkovi z rukou veslo, přirazil plť ke břehu, kde ji upevnil, a pltníka předvedl před rychtáře. Když se pltník na řece bránil, strhla se i rvačka.²⁹⁸)

Nebezpečné byly i mělčiny na mnoha místech Váhu a zejména slepá ramena, jež pltníky desorientovala. Tato slepá ramena jsou charakteristická pro část středního a dolní tok Váhu. Od Liptovského Mikuláše po Nové Město n. V. bylo pro pltníky různých nebezpečných míst více než 100!²⁹⁹)

Váh byl největší dopravní tepnou na Slovensku až do doby vystavení bohumínsko-košické dráhy a železnice povážské. Bylo to především obrovské množství měkkého stavebního dřeva a řeziva,³⁰⁰) které umožňoval Váh splavovat do neza-

²⁹³) Vyobrazení tohoto dřevěného mostu z první poloviny 18. století viz M. Bel, *Notitia Hungariae novae historico geographica, Viennae 1736*, sv. II, na kartuši mapy v příloze.

²⁹⁴) J. M. Korabinsky, o. c., str. 802. Srov. J. von Csaplovics, *Gemälde von Ungern II*, Pesth 1829, str. 117.

²⁹⁵) Srov. P. Sochán, o. c., str. 295–296.

²⁹⁶) K. Kálal, o. c., str. 65.

²⁹⁷) Uvádí je již budatínský urbář z roku 1690 na Váhu: Na Wahu Mlin wysse Mostu, na Lodjach Postaweny na gedem kamen. E. Klementis, o. c., str. 29.

²⁹⁸) P. Sochán, o. c., str. 452. — Vyobrazení lodních mlýnů na Váhu u Hlohovce viz K. Vik — A. Horáková-Gašparíková, *Slovensko, Praha 1946–47*, str. 125.

²⁹⁹) Srov. J. M. Korabinsky, o. c., str. 802.

³⁰⁰) Velké pily byly v 19. století v Hrádku, Vrbici, Lubochni, Turanech, Sučanech, Vrútkách a Žilině. Kromě toho bylo v horním Pováží mnoho vodních pil malých. P. Sochán, o. c., str. 297. — V době Slovenského státu bylo na Slovensku 535 pil, z toho 360 velkých. Jednorámových pil bylo 216, dvourámových 95, třírámových 27, čtyřrámových 12 a vícerařmových 10. Přehledné údaje o slovenskom lesnom a drevárskom hospodárstve, o poľovníctve a rybárstve, Bratislava s. a., str. 8.

lesněných krajů jižního Slovenska, Uher, Srbska a severozápadního Bulharska. O množství ročně splavovaného dříví je těžko si dnes učinit přesnou představu, protože jednotlivé zprávy se velmi rozcházejí. Kromě jedlového a smrkového dřeva se do pltí v malém množství vázalo i dřevo bukové a dubové nebo se kladlo na plť jako náklad. Na kulatinových pltích se dopravovalo tesané stavební dřevo, fošny, prkna, lati, šindel, tyče do vinic, zvané „šteki“,³⁰¹⁾ palivové dříví apod.

Pltnictví bylo ovšem prostředníkem vývozu i zemědělských plodin a produktů z Liptova, Turce, Oravy a Kysuc, částečně i z Trenčanska.³⁰²⁾ Kromě většího množství obilí to byly brambory, kapusta, čerstvé i sušené ovoce, vejce, sádlo, máslo, tvaroh a salašnické produkty, jako např. vlna, ovčí sýr, brynza, oštiepky atp.

Ve velkém se po Váhu do nížinných oblastí jihozápadního Slovenska vyváželo zemědělské a domovní nářadí a náčiní, vyráběné v severoslovenských župách převážně ze dřeva. Byly to truhly na mouku (súseky) a malované truhly na šaty, pluhy, fúriky, lopaty na chléb, vjejačky, senné a hnojné vidle, hrábě, kosy, koryta na praní a na mísení těsta, války, vařečky, lžíce, písty, opálky, řečice, síta, koše z vrbového proutí a z lískového lýka, březové metly atd. O tyto výrobky byl při jejich nízké ceně velký zájem.

Královské komorní panství v Hrádku vyváželo po Váhu na pltích i kovy: železnou litinu a měděné tabule z maluzinské hutí. Krátkou dobu dopravovali na pltích z Hrádku do Vídně i hlavně z královské továrny na střelné zbraně.³⁰³⁾

I sůl z Věličky v Polsku se dovážela k břehům Váhu u Ružomberka a odtamtud se dále dopravovala na pltích do celého dolního Pováží.³⁰⁴⁾

Vedle Pováží bylo druhou nejdůležitější vodní cestou středoslovenské Pohroní, k němuž se vztahuje i nejstarší doklad o plavení dřeva na Slovensku. Je to listina krále Gejzy I., kterou bylo založeno opatství ve Sv. Beňadiku v roce 1075. V této listině král ustálil benefícia opatství a mezi jiným nařídil, že mýto vybírané z dřeva plaveného po Hronu náleží opatství.³⁰⁵⁾ Kavuljak se však domnívá, že tato zpráva je svědectvím nikoli cenění plaveného dřeva, nýbrž zboží na něm kladeného a přepravovaného.³⁰⁶⁾ Je ovšem vůbec nejisté, zda lze z této zprávy usuzovat na existenci pltnictví, protože mohlo jít o dřevo volně splavované.

³⁰¹⁾ Z něm. Weinstecken. Ty se dovážely do vinorodých oblastí hlavně po Dunaji z hornorakouských přítoků Ager a Vökla, kde jim říkali „Pfähle“. Viz Ergänzungs-Tabelle zur Land- und Wasser- Strassenkarte von Oesterreich ob der Enns (Hydrographische Abtheilung), s. a. (před 1830), tab. 15 a 16.

³⁰²⁾ Navštěďuje tomu i zmínka J. M. Korabinského, o. c., str. 782, podle níž v Trenčíně „... die Einwohner... auch verdienen sich viele Brodt von den vorbey fahrenden Flöss-fahrern“.

³⁰³⁾ I. Houdek, o. c., str. 55.

³⁰⁴⁾ Druhy zboží dopravovaného na pltích po Váhu viz P. Socháň, o. c., str. 294—295, a srov. A. Polonec, o. c., str. 198. Vycházejí nepochybně z údajů u A. v. Mednyánského, Malerische Reise, str. 5—6.

³⁰⁵⁾ L. Kvietok, Život v lesoch na Horehroní, Dobšiná 1948, str. 65.

³⁰⁶⁾ A. Kavuljak, Dejiny lesníctva, str. 140.

Pltnictví na Hronu vtiskl zvláštní ráz především prudký rozvoj báňského a hutního průmyslu v Pohroní. Projevilo se to ve stavbě řady vodotechnických zařízení již v 16. století. První stavbu „hrablí“ (mříže k zachycování dřeva) na Hronu projektoval v roce 1547 lesmistr Hohenwarter, který byl pověřen vypracováním zprávy o stavu lesů na Slovensku a návrhu na jejich využití pro krále. Tyto hrable byly vystavěny roku 1548 poblíž Banské Bystrice a dozor nad nimi měli dva lesníci, ustanovení na Slovensku podle instrukce císaře Ferdinanda z roku 1564, v níž mj. uložil dozírat na vodní nádrže, hrable, hati aj., na jejich zřizování a na plavbu dřeva.³⁰⁷⁾ Svobodný obchod měděnými nádobami a dřevem stanovil pak zákon čl. 42 z roku 1625.³⁰⁸⁾ V roce 1765 byly zřízeny stanice v Jalnej a Žarnovici, kde se úředníci, zvaní „transficiieri“, starali o přebírání a další dopravu dřeva.³⁰⁹⁾

K obnově a rozvoji pltnictví na Hronu došlo v polovině 19. století, když na hrablích nad Banskou Bystricou zřídili tzv. Koháryho kanál a tak bylo možno dopravovat dřevo z muránského panství. V letech 1860—1870 se dopravovalo po Hronu ročně asi 3.000 pltí, což představovalo asi 84.000 m³ dřeva.³¹⁰⁾

Horní tok Hronu po Brezno n. H. byl splavný jen občasně, zpravidla jen na jaře; v létě a na podzim jen za větších vodních stavů. Střední a dolní tok této řeky byl splavný permanentně. Plavbu pltí na Hronu podporovalo několik retenčních nádrží: v údolí Kamenistého potoka jihozápadně od Brezna n. H. byly dvě s obsahem 133.863 m³ vody, v údolí potoka Osrblic, souběžného s Kamenistým, o obsahu 11.500 m³ vody a v údolí potoka Bacúč severovýchodně od Brezna o obsahu 62.500 m³ vody.³¹¹⁾

Z této oblasti se stahovalo největší množství dřeva určeného k splavování na pltích. Částečně zde obstarávali plavbu pltníci z Liptova,³¹²⁾ z části to byli místní lesní dělníci z obcí Bacúč, Brezno n. H., Predajná, Medzibrod, Tajov, Radvaň a Zvolen. Vaziště pltí byla jednak na Hronu, jednak též na jeho větších přítocích, např. na potoce Kamenistý.³¹³⁾

Jak se zdá, bylo pltnictví na Hronu velmi omezeno od stavby prvních hrablí v 16. století až do osamostatnění lesnictví a zvýšení poptávky po stavebním dřevě, která si vynutila zřízení kanálů a propustí pro plavení pltí po středním a dolním

³⁰⁷⁾ A. Kavuljak, Dejiny lesníctva, str. 91, 105, 115 a 126. — Hrable u B. Bystrice byly v provozu do roku 1914. A. Polonec, o. c., str. 181.

³⁰⁸⁾ Již o sto let dříve nařídil král Vladislav, aby na Hronu nebylo vybíráno mýtné za dřevo a šindel. Podle kroniky města Brezna uvádí K. Rapoš, Mesto Brezno národnému bohatierovi, T. Sv. Martin 1929, str. 30.

³⁰⁹⁾ L. Kvietok, o. c., str. 66.

³¹⁰⁾ L. Kvietok, o. c., str. 66. — Ve třicátých letech 20. století se na Váhu a Hronu plavilo ročně 300.000 m³ kulatiny a asi 100.000 m³ řeziva. Viz P. Gonda, Die Forst- und Holzwirtschaft der Slowakei, Zeitschrift für Weltforstwirtschaft VIII, 1940/41, str. 433.

³¹¹⁾ L. Kvietok, o. c., str. 70.

³¹²⁾ Srov. A. Polonec, o. c., str. 197.

³¹³⁾ Viz obr. vaziště pltí na potoce Kamenistý, lesní správa Hronec, u P. Gondy, o. c., str. 447, obr. 9.

toku Hronu, a to zejména od 70. let minulého století. V té době vzniklo i množství pil pro vývoz dřeva a řeziva. Naproti tomu v období od vzniku báňských a hutních podniků v Pohroní omezovala se plavba dřeva více na dopravu volných klád a hlavně krátkého palivového dříví pro hutní provoz. K tomuto způsobu dopravy palivového dřeva ovšem mohlo dojít teprve tehdy, když byly již zcela vyčerpány zásoby dřeva v bezprostředním okolí hutí, jež se z tohoto důvodu stavěly pokud možno v zalesněných oblastech.

Hrablí, na nichž se zachycovalo volně plavené klátové i palivové dřevo, bylo na Hronu celkem asi 25 a většinou je stavěli odborníci němečtí a rakouští.³¹⁴⁾ V 19. století se na 11 hrablích zachycovalo ročně 8–10 tisíc kusů pilařských klád a 10–12 tisíc m³ palivového dřeva. Plavení řídili dřevařští mistři jako smluvní podnikatelé eráru. Po plavení předávali dřevo eráru nebo uhlířským mistrům. Palivové dříví z erárních osad kácelo 8 dělníkům na jaře od sv. Jiří 24. IV. do sv. Jakuba 25. VII. a pak na podzim, od 29. IX., tj. od sv. Michala, štípali kmeny. Dřevo dopravovali po sněhu ke kanálům a na jaře ho pak plavili. Práci při plavení se účastňovalo všechno obyvatelstvo vesnic od 11 let, i řemeslníci.³¹⁵⁾ K poklesu plavení palivového metrového dřeva došlo v době zániku mnoha báňských podniků v Pohroní v 90. letech minulého století.

I k poklesu pltnictví došlo v druhé polovině minulého století v souvislosti s otevřením některých železničních tratí.

Na rozdíl od Pobečví a Pomoraví, kde pltařství provozovali zemědělci a lesní dělníci a kde nebylo při této práci stálých zaměstnanců, na Slovensku v Pováží a na Oravě tvořili pltníci samostatnou sociální skupinu. Na Váhu a Oravě bylo několik obcí, jejichž obyvatelé se živili převážně pltnictvím (např. v Liptově Gombáš a Stankovany, na Oravě Párnica a Nižná), které zaměstnávalo skoro všechny muže, zatímco ženy pracovaly v zemědělství a v domácnostech.³¹⁶⁾ Muži, kteří si navykli chodit „po pltnici“, neradi prý se toho vzdávali, protože tato kolektivní práce je osvobozovala od bezútesné starosti o domácnost a hospodářství.³¹⁷⁾

Není tedy divu, že se v těchto oblastech mohly více než jinde na našem území vytvářet pltnické obyčeje a folklór, protože na rozdíl např. od Povltaví, Pootaví, Posázaví aj. českých vorařských středisek, působila na vývojově opožděném Slovensku i obecně silnější lidová tradice. Náležitou pozornost věnovali pltnickým obyčejům a folklóru již jiní autoři, zejména Jozef Bohúň, Pavel Sochán, Andrej Polonec a Antonín Miroslav Huska.³¹⁸⁾ Proto je v této práci podán jen výběr slovenských pltnických obyčejů a folklóru.

³¹⁴⁾ L. Kvietok, o. c., str. 68, uvádí, že v roce 1547 se stavěly dvoje hrable, při nichž v roce 1563 pracovali odborníci z Rakouska.

³¹⁵⁾ Popis těchto prací viz ibidem, str. 75–77.

³¹⁶⁾ Srov. A. Polonec, o. c., str. 199.

³¹⁷⁾ J. L. Holuby, Národopisné práce, Bratislava 1958, str. 111.

³¹⁸⁾ P. Sochán, o. c., passim; J. Bohúň, o. c., str. 273–275; A. Polonec, o. c., str. 198–203;

Poměrně velký počet pltníků na Slovensku, a to hlavně v Pováží, vytvářel předpoklady pro vznik samostatné, ne však vždy originální skupiny obyčejů, obřadů, pověrečných představ a úkonů, písní a vyprávění se vztahem k pltnictví.

Prostým, ale závazným obřadem vítali novorozeného syna ve Strečně: položili ho na lopatu na sázení chleba, vynesli z domu, obrátili k Váhu a po třikrát opakovali: „Živ sa z vody“;³¹⁹⁾ ve Varině říkali: „Buď rúčim pltníkom“.³²⁰⁾

Huska zaznamenal ještě několik obyčejů při narození chlapce v pltnických obcích; jejich podstata spočívá vesměs v tom, že se chlapci pokládali na předměty spojené s pltnictvím (např. na „náperok“, tj. rozšířenou část na konci vesla), anebo se jim tyto předměty, resp. jejich miniatury, vkládaly do kolébky,³²¹⁾ aby se tím „zajistila“ jejich obživa v dospělém věku při pltnictví. Všechny tyto zvyklosti ovšem již dávno zanikly a Huska poznamenává, že je v poslední chvíli zachytil z vyprávění lidí v pltnických obcích v Liptově a na Oravě.

Podobně jako jinde i na Slovensku se chlapci zaučovali do pltnictví velmi záhy. Již desetiletí pomáhali mužům lehčími úkony při vázání plátí, např. podávali nářadí a drobné předměty, donášeli jídlo na plaviska apod. Přitom měli možnost se důkladně obeznámit se způsoby stavby plátí. Když jim bylo 14–15 let, směli se poprvé účastnit plavby po řece. Nejprve se zaučovali jako zadní pltníci. I v této funkci však působili jen na zkoušku. Teprve tehdy, jestliže se osvědčili, mohli být vyzváni k účasti na delších plavbách. Huska nazývá „krstem“ tuto první plavbu mladého chlapce jako zadního pltníka a uvádí i popis toho „krstu“ z Lúček a Gombáše. Podle tohoto líčení doprovázela chlapce k první plavbě na břeh řeky matka a kmotra, brali s sebou „pleténák“, koláč z jemné mouky, a posvěcený březový korbáč. Otec potřel medvědíím sádlém synovi ruce a veslo. Korbáčem chlapci našlehali a dali mu sníst kus koláče. Potom obojí hodili do vody. Podle popisu z Gombáše prý matka zařezala kohouta, jehož krev vylili do řeky, upekla „podplameník“, který rovněž hodili do vody s věnečkem, uvitým sestrami nebo příbuznými děvčaty nastávajícího pltníka. Chlapec se od otce napil pálenky.³²²⁾

Je ovšem pozoruhodné, že Huska již nezaznamenal a v práci neuvádí „krst“ zadního pltníka na predníka, který je znám ze starší literatury.

Na Ukrajině, v Polsku a na Slovensku měli pltníci svého patrona. Na Slovensku jím byl sv. Kliment.³²³⁾ K němu se modlili pltníci před první plavbou v roce

A. M. Huska, Slovenské pltnické zvykoslovie a folklór, Slovenský národopis III, 1955, str. 316 až 351. Je ovšem škoda, že v poslední práci je materiál přebírán podle starších autorů bez citace a není všečen lokalizován.

³¹⁹⁾ P. Socháň, o. c., str. 505.

³²⁰⁾ A. M. Huska, o. c., str. 318.

³²¹⁾ Ibidem, str. 319.

³²²⁾ A. M. Huska, o. c., str. 321–322.

³²³⁾ A. Polonec, o. c., str. 200; A. M. Huska, o. c., str. 323.

a ještě v době druhé světové války chovali v Pováží pltnický prapor s jeho zobrazením.³²⁴⁾

Huska zaznamenal z ústního podání zlomky zvyků při první jarní plavbě v Lipt. Michalu, kde se při této příležitosti shromažďovali pltníci s rodinami na plavisku pod praporem sv. Klimenta. Kněz plti pokropil svčenu vodou, požehnal pltníkům a nádobku se svčenu vodou jim dal na cestu pro štěstí. Ženy prostřely jídlo a muži si připili kořalkou. Ve Stankovanech se před první plavbou shromažďovali v kostele, kde ženy daly posvětit pokrmy, děvčata kytičky a věnec z bílé břízy. Kněz vykonal prosebnou pobožnost ke sv. Klimentu a požehnal pltnické emblémy: „náperok“, „kúžel“ a houžev. Na břehu Váhu pak ženy hodily do vody kousky svčených pokrmů a děvčata posvěcený věnec, na Oravě březové snítky.³²⁵⁾

Velmi pozoruhodná je Huskova zpráva podle farní kroniky v Lipt. Michalu z 18. století, podle níž se pohřbu pltníka účastnili všichni jeho druhové z Horního i Dolního Liptova s praporem sv. Klimenta. Mrtvého pohřbili s „náperkom“, sekerou, houžví, do rakve mu dali dýmku, tabák a křesadlo. Pokud ležel doma, střezili ho pltníci a vyprávěli si o jeho dobrých skutcích.³²⁶⁾ Vdově po nešťastně zahynulém pltníkovi věnovali ostatní z obce polovinu příjmu z jedné plavby.³²⁷⁾ Ostatně již od počátku 19. století existoval dobrovolný podpůrný fond, který pod názvem „Pltnické bratstvo Liptova“ sdružoval všechny pltníky. Ti odevzdávali do fondu část platu za každou plavbu k podpoře rodin po tragicky zahynulých pltnících.³²⁸⁾

Poměrně časté nehody pltníků při plavbě podporovaly obecně rozšířenou víru ve „vodného muža“, který měl podle jejich fantastických vidin postavu muže a hlavu černého berana, ve „vodného bujaka“, který prý bučel ve Strečňanské dolině,³²⁹⁾ ve „starigáňa“ v podobě vodníka, hastrmana, jednou velkého, jinde malého, jednou starého, jindy mladého, jednou v mužských šatech, jindy v zeleném rouchu.³³⁰⁾ Nejedna pltník vážně a přesvědčivě vykládal, že vodníka viděl, nebo s ním dokonce zažil nějakou příhodu.³³¹⁾

Příjemnější (ale podle pltníků neméně nebezpečná) byla představa „víly“ či „vodnej pany“, duchů zasnoubených a před svatbou zesnulých dívek, kterým se na světě nedostalo lásky a proto toužily po rozkoši v záhrobí. Když prý se za

³²⁴⁾ P. Dúbravský, Pltníctvo na našich riekach, Slovenská pravda 1942, č. 119, 24. V. 1942, str. 3.

³²⁵⁾ A. M. Huska, o. c., str. 323–324.

³²⁶⁾ Ibidem, str. 325.

³²⁷⁾ A. Polonec, o. c., str. 200.

³²⁸⁾ Podle A. M. Husky, o. c., str. 325, je tento fond poprvé doložen v roce 1803 v *Annalecta historiae Domus Eccl. Sti Michaelis II.*

³²⁹⁾ J. Bohúň, o. c., str. 277.

³³⁰⁾ P. Socháň, o. c., str. 454.

³³¹⁾ Podle A. Polonce, o. c., str. 203, vyprávěl Jozef Pekár, pltník — faktor ze Stankovan, že se s „povodnárom“ střetl a zápasil s ním. — Je ovšem otázka, zda někdy nepodněcoval fantazii pltníků v hojně míře požívaný alkohol.

měsíčních nocí koupaly ve vlnách Váhu nad Strečnem, tančily na břehu nebo se houpaly ve větvích stromů, oděné bíle s dlouhými rozpuštěnými vlasy, lákaly kouzelným zpěvem mladé pltníky.³³²⁾ Často dlouhá odloučenost pltníků od žen činila tyto představy velmi konkrétními.

Další skupinu pověrečných představ tvořila víra ve „vodného šarkana“, „draka“, který měl hlavu ve studánce nebo ve studni na horním toku nebo přímo u pramene řeky a jeho tělo se vinulo částí nebo celým korytem řeky. Např. ve Váhu měl prý hlavu ve studni na bytčanském zámku a ocas až v Dunaji, na Hronu měl hlavu ve studánce na Král'ovej holi a chvost až v Černém moři. Když byl tento drak hladový, rozvlnil tělem a ocasem vodu v řece tak, že všechno zatopila a zničila.³³³⁾

Všem těmto představám dával vzniknout neobyčejně těžký a riskantní způsob obživy pltníků. Nepřízeň přírodních podmínek byla téměř každoročně příčinou smrti i několika plavců v rozvodněném proudu řeky nebo na skaliskách podél ní. K dotváření fantastických představ vodníků, vodních panen, netvorů apod., přispíval nemálo i několikátýdenní pobyt na vodě, a to i v noci, kdy při skrovném osvětlení rozdělaným ohněm jevil se pltníkům okolní svět s dlouhými pohyblivými stíny, bizarními tvary křovin, stromů, skalisek apod., hukotem nebo šploucháním vody a zvuky větrem nebo zvěří oživovaných lesů mnohem neskutečnějším a tajuplnějším, než v kouzelném Pováží i Pohroní vsutku byl. Pověsti o vodních bytostech se při večerních besedách za dnů plavby i po ní přenášely z generace na generaci. Odtud plyne i omezený počet látek a jistá šablonovitost většiny podání.

Vedle fantastických látek o vodních bytostech se ovšem vyskytují v pltnickém folklóru i náměty historické (např. o Mateji králi, Jurajovi Jánošíkovi³³⁴⁾ aj.), místní pověsti o pokladech, pověsti etiologické (např. o původu Váhu) atd., které jsou vesměs aplikací obecně rozšířené látky na podání pltnické. Nejmladší vrstvu v pltnickém folklóru tvoří vyprávění příběhů ze života pltníků.³³⁵⁾

Některé složky života slovenských pltníků obráží poměrně velký počet písní, v nichž je vyjádřen riskantní ráz jejich zaměstnání,³³⁶⁾ poměr pltníků k zaměstnavatelům a faktorovi,³³⁷⁾ dlouhá odloučenost od domova,³³⁸⁾ odplavení pltníků

³³²⁾ P. Socháň, o. c., str. 454–455.

³³³⁾ P. Socháň, o. c., str. 456.

³³⁴⁾ Pověsti o Jánošíkovi ovšem mohou mít reálný historický podklad, protože tento lidový hrdina zřejmě nejednou „ozbíjal“ bohaté cestující na pltích na Váhu, jak vyplývá i z jeho výslechu při osudném přelícení dne 16. března 1744 v Lipt. sv. Mikuláši (viz A. Melicherčík, Jánošíkovská tradícia na Slovensku, Bratislava 1952, str. 253): Otázka 15. Niže Sokola kdy kňazovku ze Sv. Jána po vode idúce ozbíjal, kde také penize a šaty podel a kto ich v ten čas pri Liptovci previezol a kto im bol kalauzom. Odpoveď: Že nikde nechodili cez Váh než nižšie Žiliny potom sa previezli, peniaze že nevie aby boli niekteré vzali, mentičku že Šurtkovia vzali i ostatnie všetky veci.

³³⁵⁾ Tyto pověsti viz A. v. Mednyánsky, o. c. passim; J. Bohúň, o. c., str. 277; P. Socháň, o. c., str. 453 n. a 509; Sborník Matice slovenskej VII, 1929, str. 29–30; nejúplněji A. M. Huska, o. c., str. 338–346.

³³⁶⁾ A. M. Huska, o. c., str. 332 a 334, srov. P. Socháň, o. c., str. 457.

³³⁷⁾ A. M. Huska, o. c., str. 329, a P. Socháň, o. c., str. 300, též A. M. Huska, o. c., str. 338.

³³⁸⁾ P. Socháň, o. c., str. 501, též A. M. Huska, o. c., str. 333. Srov. J. Bohúň, o. c., str. 274, P. Socháň, o. c., str. 301, též A. M. Huska, str. 333.

vodou,³³⁹⁾ nebezpečí při lodních mlýnech,³⁴⁰⁾ starost o práci v zimě,³⁴¹⁾ předurčení³⁴²⁾ a odpor k pltnictví,³⁴³⁾ vztah ke křčmám³⁴⁴⁾ apod. Většina písní s pltnickou tematikou má však ráz milostný.³⁴⁵⁾

Slovenští pltníci, kteří trávili velkou část roku v přírodě a byli na jejich proměnách závislí, vynikali znalostmi a zkušenostmi v předpovídání počasí, zejména dešťů, podle přírodních jevů a úkazů, chování zvířat a ptáků apod.³⁴⁶⁾ Vedle racionálních znalostí přírody byli ovšem ovládáni i množstvím pověrečných představ o materiálním světě a jeho projevech.³⁴⁷⁾

Z břehů nebo mostů se pltníkům cestou posmívali chlapci a dostávali často vtípnou nebo i hrubou odpověď, např. „A ste si pomastili kolesá?“ — „Hej, tvojím soplom!“ nebo „Hej, voda vám tečie do plte!“ — „Pojd ju vyslopať!“ nebo „Hej, poháňajte, ide búrka, plte vám zmoknú.“ — „A tebe tvoj rozum sprostý!“ atd.³⁴⁸⁾

Nic nenasvědčuje tomu, že by se byli pltníci nějak výrazně odlišovali zevnějškem od ostatních obyvatel v pltnických obcích. Oblékali se pravděpodobně do stejných krojových součástí jako ostatní muži v zemědělství a při lesních pracích.³⁴⁹⁾ Charakteristické byly pro pltníky haleny nebo kamizoly (kožíšky bez rukávů) a různě tvarované „širáky“ s černou, červenou, zelenou nebo bílou stužkou, podle toho, ze které vesnice pltník pocházel.³⁵⁰⁾

Zánik pltnictví na Váhu s přítoky a Hronu měl několik příčin. Jednak zde působila možnost jiné dopravy dřeva po železnicích, budovaných v druhé polovině 19. a na počátku 20. století, a nákladními automobily od 30. let našeho století,³⁵¹⁾ jednak též stavba hydrocentrál na Váhu v předmnichovské republice a velkých vodních děl po roce 1945, která lokalizovala plavbu dřeva (už po připojení Slovenska k českým zemím v roce 1918 omezenou na Váhu jen po Dunaj) na několik

³³⁹⁾ J. Bohúň, o. c., str. 277, též P. Sochán, o. c., str. 502, a A. M. Huska, o. c., str. 336. Ibidem, str. 335.

³⁴⁰⁾ J. Bohúň, o. c., str. 277, též P. Sochán, o. c., str. 502, a A. M. Huska, o. c., str. 334.

³⁴¹⁾ P. Sochán, o. c., str. 502, též A. M. Huska, o. c., str. 337.

³⁴²⁾ M. Vojtek, Poverý z Terchovej, Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti, 1901, str. 48.

³⁴³⁾ A. M. Huska, o. c., str. 329 a 335.

³⁴⁴⁾ J. Kollár, Národné zpiewanky čili pjsnje swětské Slowáků v Uhrách, Budjn 1834, str. 342, též A. M. Huska, o. c., str. 337. P. Sochán, o. c., str. 501.

³⁴⁵⁾ J. Kollár, o. c., str. 359–360, srov. A. M. Huska, o. c., str. 335. J. Kollár, o. c., str. 342, též P. Sochán, o. c., str. 448, a A. M. Huska, o. c., str. 330. P. Sochán, o. c., str. 302. A. M. Huska, o. c., str. 330–332.

Většina zápisů je bohužel bez nápěvů, nejsou lokalizovány a autoři uvedených prací je přebírali v pořadí Kollár — Bohúň — Sochán — Huska, většinou bez udání pramene. V této práci texty neotiskujeme a odkazujeme k uvedeným autorům.

³⁴⁶⁾ Srov. J. Bohúň, o. c., str. 274, P. Sochán, o. c., str. 299 a 449.

³⁴⁷⁾ Např. aby jim nefoukal cestou nepříznivý vítr, který ztěžoval veslování, nesměli na vodě pískat. P. Sochán, o. c., str. 504.

³⁴⁸⁾ P. Sochán, o. c., str. 504, J. Bohúň, o. c., str. 277 aj.

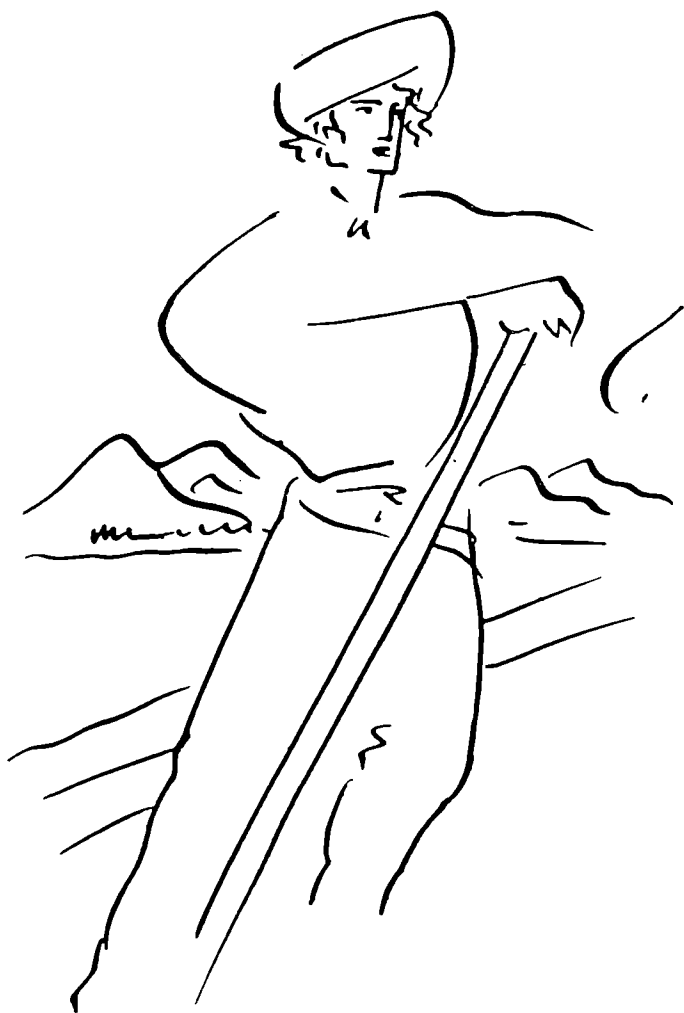
³⁴⁹⁾ O výjimkách se nezmiňuje ani speciální práce S. Kovačevičové, Ludový odev v Hornom Liptove, Bratislava 1955, v kapitole o mužském oděvu (str. 104–131) a o kroji pracovním (str. 137–142).

³⁵⁰⁾ P. Sochán, o. c., str. 298.

³⁵¹⁾ Např. na Oravě se před rokem 1930 dopravovalo po vodě již jen 20 % vytěžené hmoty dřeva. Oravský komposesorát, Praha 1930, str. 97.

krátkých úseků, kde mohlo pltnictví sloužit hlavně místnímu dřevařskému průmyslu a papírnám.³⁵²⁾

V posledních fázích vývoje od druhé poloviny 19. století bylo pltnictví na slovenských řekách usměřňováno stále více i zákonnými opatřeními ministerstev

Martin Benka, Pltník. Kresba tuší z roku 1935. Slovenské národné múzeum — ateliér M. Benky, inv. č. 763.

³⁵²⁾ Nepříznivou okolností bylo také to, že se zhoršováním vodního režimu ve slovenských tocích zůstávaly plti pro nedostatek vody dlouho ležet v řece, což působilo velmi nepříznivě na kvalitu dřeva. Oravský komposesorát, str. 148.

³⁵³⁾ Např. zák. čl. 31, odst. II, z roku 1879 apod. — Srov. A. Polonec, o. c., str. 185—186.

rakouskouherské říše.³⁵³) Diskriminační ráz těchto opatření vylučoval z plavby ty podnikatele, kteří nemohli svým majetkem ručit za případné způsobené škody na regulačních aj. vodních stavbách apod.

Někdejší význam pltnictví stále slábl. Poskytovalo menší zisky podnikatelům plaveb a to se odráželo i v poklesu mezd pltníků. Ti se většinou neradi vzdávali svého tradičního a svým způsobem podmanivého zaměstnání, ale existenční starosti byly silnější než láska k práci, kterou pltníci dědili po staletí z generace na generaci. Je pozoruhodné, že většina pltníků přecházela k jiným způsobům dopravy a z dříve pltnických obcí, např. Važce, se postupně stávaly obce železničářské.